
DEMOKRAT PARTİ'NİN İKTİDAR YILLARINDA DEMOKRASİ İLE İMTİHANI

*Yusuf TEKİN * Gaziosmanpaşa Üniversitesi*

Abstract

It has become a serious tradition to assess political figures and events in black or white view in Turkey. Because of this tradition, to make right assesments about the events that costs date, have been eliminated. In this sense, Democrat Party is an important figure. After 27 May 1960 military coupe, all political parties, established to represent the environment, showed an incredible act of protection regarding Democrat Party and covered up some of the undemocratic practices. This article summarizes that Democrat Party's willingness to accept this kind of undemocratic practices would not cause any harm to his mission and claims to help understand history. In this context, it is emphasized that there are some anti-democratic practices of Democrat Party, especially aheaded by the political parties, and opposite sectors, which are against to DP.

Key words: Democrat Party Government, Relations between Democrat Party and Opposition Party, Relations between Democrat Party and the Media, Commissions of Inquiry, Vatan Front.

Özet

Türkiye'de siyasal figür ve olaylara siyah ya da beyaz olarak bakmak ciddi bir gelenek halini almıştır. Bu gelenek sebebiyle tarihe mal olmuş birçok olay hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapma imkanı ortadan kalkmıştır. Bu anlamda önemli bir figür Demokrat Parti'dir. 27 Mayıs 1960 aske-

* Doç.Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İ.İ.B.Fakültesi Kamu yönetimi Bölümü.

ri darbesi sonrasında çevreyi temsil etmek üzere kurulun tüm siyasi partiler Demokrat Parti konusunda inanılmaz bir koruma güdüsüyle hareket etmişler ve antidemokratik bazı uygulamaların üzerini özellikle örtmüşlerdir. Bu yazı özetle Demokrat Parti'nin bu tür antidemokratik uygulamalarını kabul etmenin onun misyonuna herhangi bir zarar vermeyeceğini ve tarihi doğru anlamamıza yardımcı olacağını iddia etmektedir. Bu çerçevede Demokrat Parti'nin özellikle başta siyasi partiler olmak üzere kendisine muhalif tüm kesimlere yönelik bazı antidemokratik uygulamalarının altı çizilmektedir.

Anahtar kelimeler: Demokrat Parti iktidarı, Demokrat Parti-muhalefet ilişkileri, Demokrat Parti-basın ilişkileri, Tahkikat Komisyonları, Vatan Cephesi.

Türkiye'de gerek siyasal hayatta ve gerekse toplumsal yaşamın tüm alanlarında bazı isim ve kavramlara gereğinden çok fazla değer atfedilmesi önemli bir gelenek halini almıştır. Bu gelenek beraberinde kendilerine olması gerekenden çok fazla değer atfedilen bu kişi ve kurumların kutsallaştırılması, hatasız, günahsız ve tamamen masum birer mit halini almasını da beraberinde getirmektedir. Hal böyle olunca bu kişi ve kurumlara yöneltilen eleştiriler onlara inanan kişilerin kutsallarına karşı çıkma ve eleştirme olarak addedilmekte ve olağan eleştiriler birer çatışma durumu yaratmaktadırlar.

Mitleştirilen bu kişi ve kurumlara en önemli örneklerden bir tanesi Osmanlı Devletidir. Osmanlı Devletini olağan bir imparatorluk yapısından çok öte bir yeryüzü cenneti olarak algılayan bir kişi haliyle Osmanlı Devlet yapısı içindeki gayri hukuki ve olumsuz durumları kabullenememekte, bu durumlarla ilgili olarak olağanüstü iyimser tevillere yönelmektedir. Bu duruma en güzel örneklerden bir tanesi sıklıkla belirtilen genel anlamda ceza hukukuna ilişkin düzenlemelerin İslam hukukuna göre belirlendiği bilinen Osmanlı Devleti bünyesinde Kuran'da hırsızlık cezası için öngörülen el/kol kesme cezasının uygulandığına dair bir örneğin olmaması, ya da çok az sayıda görülmesi gibi cümledir. Bu cümleyi kuran bir kişinin ima ettiği şey Osmanlı Devletinin hiç hırsızlık vakasının olmadığı bir yeryüzü cenneti olduğudur. Ya da aynı şekilde yine Kuran'da recm yani taşlanarak öldürülmesi gerektiği belirtilen zina suçunu işleyenlere yönelik bu türden bir cezalandırma sürecine hiç rastlanılmaması ya da çok az rastlanılması cümlesi kurularak Osmanlı'da hiç zina ya da tecavüz suçunun işlenmediği biçiminde anlaşılabilir bir imada bulunulur. Her iki cümleyi kuran kişiye de Osmanlı devlet ve toplum yapısında da olağan tüm yapılarda olduğu gibi bu tür suçlara ilişkin örneklere rastlanıldığını anlatma oldukça zordur. İnsanların zihinlerinde oluşturdukları bu tabuları yıkmak, onu kutsal olmak-

tan çıkarmak imkansız mesabesindedir. Benzer bir değerlendirme Osmanlı padişahları için de yapılabilir. Osmanlı padişahlarını olduğundan çok daha fazla yücelten, onu bir peygamber derecesinde gören birisi için, Osmanlı padişahlarının içki içmiş olabileceğine dair imalar küfür derecesinde algılanacaktır. Ya da padişahların harem hayatından bahsetmenin karşılığı küfür ile eşdeğerdir. Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve II. Abdülhamit bu türden tabulaştırılan isimlere en güzel örneklerdir. Aynı şekilde Mustafa Kemal Atatürk de bu anlamda bir örnektir. Bir kesim neredeyse Atatürk'ün de bir insan gibi yemek yediği ve içki içtiği gibi cümleleri kullanan kişileri bir nevi düşmanlıkla suçladığı, Atatürk imgesine zarar verdiğini düşündüğü, bu tür insani vasıflar atfetmenin O'na saygısızlık olduğu gibi anlaşılacak cümleler kurduğu sıklıklı görülür. Bunun en açık örneklerinden bir tanesi Armstrong'un Bozkurt ismini taşıyan ve Atatürk'ün normal bir insan gibi yaşadığını ima eden eserinin 12 Eylül askeri yönetimi boyunca ve sonrasında da uzun bir süre yasaklı yayınlar arasında kabul edilmesidir. Aynı şekilde geçtiğimiz yıl içinde Mustafa filmi etrafında yapılan tartışmalar da bu çerçevede güzel bir örnektir.

Bu anlamda en önemli figürlerden bir tanesi de siyasi partilerdir. Bilhassa Demokrat Parti bu çerçevede önemli bir figürdür. Bugünkü iktidar partisinin de aralarında bulunduğu birçok siyasi parti içi Demokrat Parti takip edilmesi gereken bir efsanedir ve efsaneleştirilen bir siyasi parti asla antidemokratik eylemler yapmamıştır, O'nun iktidarda olduğu dönem ideal bir demokrasi çağıdır, her yönüyle O'nun iktidar olduğu dönem bir asrı saadet misali taklit edilmelidir. O'na atfedilen antidemokratik uygulamalar aslında muhalifleri tarafından uydurulmuş birer yalan, O'nun iktidarını yıpratmak için atılmış çamurdur. Bu yargı ve değerlendirmeleri yıkmak gerçekten zordur. Elinizdeki çalışma özet olarak Demokrat Parti iktidarı dönemi ile ilgili olarak bir özeleştiri ya da içeriden bir eleştiri ve tespit yapma amacını gütmektedir.

1. Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanunun Çıkarılması ve Türk Ceza Kanununda (özellikle 141 ve 163. Maddeler) değişiklikler Yapılması

Demokrat Parti ile ilgili eleştirel bu çalışmanın temel amacı demokratik unsurlar ve idealleri önceleyerek iktidara gelen bir siyasi partinin antidemokratik temayüller sergilemesine yönelik tespitlerde bulunmaktır. Kendisini merkeze karşı çevrenin temsilcisi ve ülkenin demokratikleşmesi yönünde taahhütlerle iktidara gelen DP'nin bu anlamdaki çizgisini ortaya koymak, bir anlamda bu tür davranışlarda bulunan siyasi hareketler için de uyarıcı imalar ortaya koyacaktır.

Bilindiği üzere Demokrat Parti, yıllarca ülkeyi tek başına yöneten "merkez" in temsilcisi CHP'ye karşı "çevre" nin temsilcisi olarak iktidara gelmiştir. Demokrat Parti bu 10 yıllık iktidarı süresince zaman zaman kendisini "merkez" in temsilcisi konumunda görmüştür. Bu dönemlerde bir iktidar partisi olarak kendisini "merkez" e yerleştirmiş ve "çevre" ye karşı önemli kısıtlayıcı yasal düzenlemelerin altına imza atmıştır. Bu döneme ilişkin bir diğer tespit, "merkez" in partisi olarak yıllarca iktidar olanaklarını elinde bulunduran Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendisini devletin asıl sahibi olarak görmeye devam ettiği ve özellikle iktidarının ilk yıllarında Demokrat Parti'yi bu konularıyla eleştirdiği, irticacı ve Atatürk düşmanı olmak gibi ithamlarla karşı karşıya bırakmış, O'nu yönlendirmeye çalışmıştır. Bu yönlendirmeye ilişkin en bariz örnek Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanunun çıkarılması ve Türk Ceza Kanununda başta 141 ve 163. maddeler olmak üzere bir çok hükmünde değişikliklerin yapılmasıdır. İlginç olan bir husus istediği yasal düzenlemeleri yapan iktidar partisine yönelik olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin takındığı tavidir. Bu tavrın en güzel göstergesi CHP'li hükümetlerde bakan olarak görev almış Kemal Satır'ın şu sözleridir: "...Bir elimizde kırbaç, bir elimizde dizgin Demokrat Parti'yi istediğimiz gibi güdüyoruz." Çok ilginçtir, Cumhuriyet Halk Partisi hem iktidarı yönlendirmektedir, hem de bu durumu abartılı ve onur kırıcı bir tarzda ifade etmektedir.

Demokrat Parti'nin demokratik tutumlarının değişmeye başladığının aslında ilk örneklerinden birisi 1951 başlarından itibaren ülkenin değişik yörelerinde Atatürk'ün büst ve heykellerine yönelik başlayan kışkırtıcı saldırılara karşı alınması gereken tedbirlerin tartışılması sürecinde dikkat çeker. İlginç bir biçimde iktidar partisi bu olayları "Türk inkılâpları" ve "Türkiye bütünlüğüne" yapılmış saldırılar olarak değerlendirmiştir. DP Ankara milletvekili Mümtaz Faik Fenik örneğinde olduğu gibi bundan böyle DP'nin kendisini Atatürk heykellerine dille ya da elle saldırıda bulunan kişilerin "... belini kırmakla.." borçlu hissettiğinin altı çizilmiştir¹.

Kendisini bu misyonla tanımlayan Demokrat Parti, bilhassa Cumhuriyet Halk Partisi'nin de baskı ve yönlendirmesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne "Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında Kanun" başlığıyla bilinen tasarıyı getirmiştir. 1951 yılı Mart ayında TBMM'ye sunulan tasarının gerekçesinde şu ifadeler yer verilmiştir: "Millî Mücadelenin kahramanı ve memleketin kurtarıcısı Atatürk, Cumhuriyetin ve inkılâplar rejiminin sembolü olması hasebiyle hatırasına, eserlerine ve onu ifade eden varlıklara

¹ Fenik, M. Faik, "Kırşehir'de Kırılan Atatürk Heykeli", Zafer Gazetesi, S.669, 3 Mart 1951.

vaki olacak tecavüzler bilvasıta Cumhuriyete ve inkılâplar rejimine tevcih edilmiş bir mahiyet ifade edeceği.... bu tasarı kanunlaştığı takdirde milletçe hissedilen büyük bir ihtiyaç tatmin edilmiş olacaktır"² İktidar partisinin getirdiği bu tasarı CHP tarafından "Türk inkılabının bir zaferi" olarak görülmüş ve TBMM'de büyük bir uzlaşa ile yasalaşmıştır. Demokratik söylemlerle iktidara gelen DP'nin tasarısıyla gerçekleştirilen bu yasal düzenlemenin birinci maddesi ile "Atatürk'ün hatırasına alenen hakaret eden veya söven kimse bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Atatürk'ü temsil eden heykel büst ve abideleri veyahut Atatürk'ün kabrini tahrip eden bozan veya kirleten kimseye bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezası verilir." hükmü getirilmiştir.

DP'nin bu anlamda anti demokratik tavrı sadece Atatürk aleyhine suç işleyen kişilerle sınırlı değildir. Türk ceza Kanununun 141. Ve 163. maddelerin de bu kapsamda yapılan değişiklikleri ayrıca zikretmek gerek. DP iktidarının verdiği önemli bir mesaj devleti "kızıl casuslardan" arındırmak için 141. maddenin değiştirilmesi olmuştur. 1951 yılı sonunda değiştirilen bu maddenin yeni halinde "...bir sosyal nizamları cebir yolu ile kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal nizamları cebren yok etmeye mâtuf cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül, teskil tanzim veya sevk ve idare eden yahut bu hususlarda yol gösteren kimse sekiz yıldan 15 yıla kadar ağır hapis cezası" ile cezalandırılması ifadesine yer verilmiştir. Açıkça DP iktidarı kendisini "devletin asıl sahibi" olan "merkez" in yerine koymaya alışmaktadır. Ki hem CHP ve hem de DP sözcülerinin TBMM içinde ve dışında yaptığı konuşmalarda kullandıkları dil ve söylemde "devleti koruma" amacının ön planda olduğuna ısrarla vurgu yapılmıştır.

Türk Ceza Kanununun 163.maddesi kapsamında yapılan değişiklikler ise adet Demokrat Parti iktidarının kendi destekçileri arasında yer alan "İslamcı" ya da "muhafazakar" kitleye karşı savaş ilanı anlamında değerlendirilebilir. Vatan Gazetesi Başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın 22 Kasım 1952 tarihinde Malatya'da saldırıya uğraması, akabinde yakalanan saldırganın İslamcı bir söyleme sahip olması ve evinde yapılan aramalarda başta Büyük Doğu olmak üzere dönemin önemli İslami yayınlarının bulunması ihalenin "irticacılar" a bırakılması için yeterli olmuştur. CHP'nin yeni muhalefet argümanı bu irticacı unsurların engellenmesi yönünde olacaktır. Nitekim Hüseyin Cahit Yalçın Ulus'taki köşesinde siyasi iktidarı irticaya karşı yeterli tedbirleri almamakla suçlamış, "Büyük Doğu Cemiyeti ve Gazetesi"nin

² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C.7, Birlesim 72, 4.5.1951 142 Sayılı basma yazı, s.1-2.

Demokrat Parti'nin himayesinde olduğunu, dolayısıyla iktidarın irticacılarla iç içe olduğunu iddia etmiştir. Bu minvalde gerçekleşen tartışmalardan sonra Ahmet Emin Yalman'ın deyimiyle "hayırlı sonuçlar" doğmuş, bu sayede "gericiliğe karşı ülkede milli bir cephe" oluştuğunun altını çizmiştir.

Gerçekten de Yalman'ın ifade ettiği gibi iktidar "irticacı" unsurlara karşı topyekün bir muhalefet hareketi başlatmıştır. Bu çerçevede ilk nasibini alan "irticacı" unsur Cevat Rifat Atilhan'ın "İslam Demokrat Partisi" olmuştur. Atilhan'ın partisi 163. Madde kapsamında dini siyasete alet etmekle ve dini amaçları gerçekleştirmek üzere bir teşkilat ya da dernek kurmakla (yani Türk Ceza Kanununun 163 ve 175. Maddeleri çerçevesinde) suçlanmış ve kapatılmıştır. Benzer bir suçlama Said Nursi ve talebeleri hakkında da yapılmıştır. Said Nursi hakkında dini siyasete alet etmek suçlamasıyla dava açılırken, takipçilerinden bazı isimler için de laikliğe aykırı olarak dini hissiyatı alet ederek Said Nursi'nin nüfuzunu arttırmak suçlamasıyla dava açılmış ve mahkumiyet kararları verilmiştir. Bu sürecin sonunda eylem ve faaliyetlerinde dine vurgu yapan ve dini hassasiyetlerini dile getiren önceleyen sivil toplum örgütleri hakkında takibatlar yapılmış, yazarlar hakkında soruşturmalar yürütülmüş, aralarında Sebilürreşad, Büyük Doğu, İslâm Dünyası, Komünizmle Mücadele, Büyük Cihad gibi yayınların da bulunduğu çok sayıda neşriyat kapatmaya varan cezalar ile karşı karşıya bırakılmışlardır.

Demokrat Parti'nin bu tavrından sivil toplum örgütleri ve siyasi partiler de nasibini almıştır. Mesela bunlardan birisi Türkiye Milliyetçiler Derneğidir. Dernek, Adnan Menderes'in deyimiyle "... milliyet perverlik gibi mukaddes mefhumu istismar ederek iyi niyetli vatandaşları kandırmağa çalisan..." olarak tanımlandıktan yaklaşık bir hafta sonra Ankara Savcılığının açtığı kamu davası ile karşı karşıya kalmış ve akabinde de bu dava sonucunda kapatılmıştır. Menderes'in ve mahkemenin bu isnadına dayanak teşkil eden husus ise, Derneğin tüzüğünün ikinci maddesinde yer alan ve amaçlarının ne olduğu sorusunu yanıtlayan şu hükmüdür: "Gayesi: Allah, vatan, soy, tarih, dil, an'ane, aile, ahlak, hürriyet ve milli mukaddesat esaslarına dayanan Türk Milliyetçiliğini işlemek, Türk milletini meydana getiren unsurlar muhafaza etmek ve bütün milliyetçileri teskilâtlandırmaktır."³

Bu kapsamda siyasal iktidarın antidemokratik tavrına maruz kalan diğer bir grup ise Millet Partisi'dir. Millet Partisi daha önce eskiden Demokrat Parti içinde siyaset yapan, hatta Parti'nin kurucu kadroları arasında yer alan, yani hemen hemen Demokrat Parti ile aynı toplumsal tabana hitap eden, ancak değişik sebeplerle Parti'den ayrılıp yeni bir oluşum içine giren

³ "Milliyetçiler Derneği", *Sebilürreşad Dergisi*, C.6, S.144, İstanbul, Gün Basımevi, Subat 1953.

isimlerden oluşmaktadır. 1953 yılında yapılan parti kongresinde yaşananlar başta Menderes olmak üzere Demokrat Partililer tarafından tepki ve irticacılık suçlanmasıyla karşılanmıştır. Demokrat Parti yönetimi önce radyoda Kur'an ve mevlid okuttuklarında bahisle aslında din düşmanı olmadıklarını ama irticaya karşı olduklarını açıklamakla işe başlarlar. Ardından Millet Partisi'ni saltanat ve hilafeti geri getirmeye çalışmakla, yani irticacıkla suçlarlar. Bizzat Menderes TBMM'de yaptığı konuşmada; Millet Partisi'nin "sakin ve meşum" bir politik muhalefet izleyerek, "mitinglerinde sabahtan akşama kadar söğüp saydığını düşmanca hareketlerde bulunduğunu" ifade etmiştir.⁴ Parti'nin birçok faaliyeti siyasal iktidarca "Atatürk ve inkılâplara aleyhtarlık" temelli bir eylemler olarak değerlendirmiştir. Bu değerlendirme sonrasında Millet Partisi teşkilatları önce geçici olarak, ardından da sürekli olmak üzere kapatılmıştır. Tek başına bu olay bile, "çevre"den gelen DP'nin bir anda kendisini nasıl "merkez" in temsilcisi olma konumunda görmek istemeye çalıştığını göstermesi açısından yeterlidir.

Açıkça DP ileride kendisine rakip olabilecek, aynı toplumsal tabana hitap ettikleri bir siyasi partinin varlığından rahatsız olmuştur ve adeta bahaneler üreterek önünü kesme yönünde politikalar üretmektedir. Ankara 3. Sulh Ceza Mahkemesi'nin kapatma kararı verirken dayandığı veri de oldukça ilginçtir. Mahkemeye göre Millet Partisi "dini esasa dayanan ve bu amacını saklayan" bir partidir ve bu nedenle kapatılmalıdır⁵.

2. Antidemokratik Kanunlara Bulunan En Yaratıcı İsim: Milli Selamet Kanunları

Demokrat Parti İktidarı döneminde çıkarılan önemli antidemokratik yasal düzenlemelere ilişkin bir paket de 1953 yılı yaz aylarında hazırlanmıştır. Adnan Menderes'in muhalefete barış eli uzatması ile başlayıp bu çerçevede çıktığı bir yurt gezisinde CHP Gaziantep il binasını ziyaret etmesi ile önce bir bahar havası yaşayan iktidar muhalefet ilişkileri Millet Partisi'nin kapatılması üzerine CHP'nin sert açıklaması ile yeniden gergin bir döneme girmiştir. Bu çerçevede üniversite öğretim üyelerine siyaset yasağı getirilmiş, Türk Ceza Kanununun 161. Maddesinde yeni değişiklikler yapılmış, dinin siyasete alet edilmesini önleyeceği iddia edilen yasal düzenlemeler çıkarılmıştır. Demokrat Parti iktidarını destekleyen başta Zafer olmak üzere bazı gazete ve dergilerde bu antidemokratik düzenlemeler ilginç bir biçimde Milli Selamet Kanunları olarak tanımlanmıştır. Bu gerçekten oldukça garip bir tanımlamadır. DP gibi merkeze karşı çevreyi temsil eden ve de-

⁴ Albayrak, s. 236.

⁵ Feroz Ahmad-Bedia Tugay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1976, s. 118.

mokratikleşmeyi bir ideal olarak tanımlayan bir siyasi partinin iktidar sürecinde bu tür antidemokratik uygulamaları gerçekleştirmesi ve bunu bir selamet süreci olarak adlandırması gerçekten trajik bir durumdur.

Milli Selamet Kamuoyunda Milli Selamet Kanunları olarak bilinen yasal düzenlemelerin ikinci düzenlediği konu üniversite öğretim üyelerine siyaset yasağı getirilmesidir. Kamuoyunda iktidar partisi Nihat Erim için kanun çıkarıyor biçiminde değerlendirilen bu düzenlemede esas hedeflenen şey çoğunluğu CHP'yi desteklediği düşünülen üniversite öğretim üyelerini aktif siyasetin dışına taşımaktır. Nitekim bu çerçevede 1953 yılı Temmuz ayında üniversite kanununda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenleme ile üniversite öğretim üyelerinin "ilim adamına yakışmayan şekilde politika ile" uğraşmayacakları hükmü getirilmiştir.

Başbakan Menderes'in "inkılapların korunması için alınması gereken kati tedbirler olarak açıkladığı pakette yer alan bir diğer düzenleme dinin siyasete alet edilmesini önlemek amacıyla yapılmıştır. İktidar partisi "...dinî ve siyasi hakların son zamanlarda memleket nizamını sarsacak şekilde kötüye kullanıldığı..."nı görmüş ve "... bu durumun önlenmesinin, demokrasi prensiplerini ve vicdan hürriyetini müessir bir şekilde korumak ve yurttan anarşi ve düzensizliğe yer vermemek..." amaçlarıyla böyle bir kanun çıkarmak gereksinimi hissetmiştir. Düzenleme ile dini siyasete alet ettiği ve böylece memleket nizamını sarstığı saptanan kişi ve gruplara önemli cezai müeyyideler getirilmiştir. Kanunun ilk maddesi şu hükme yer vermiştir: "Siyasî veya şahsi nüfuz veya menfaat temin etmek maksadiyle dinî veya dinî hisleri yahut dince mukaddes tanınan şeyleri veya dinî kitapları âlet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır. Fiil, neşren işlerirse hükmolunacak ceza yarı nispetinde artırılır."

Hem üniversite öğretim üyelerinin siyaset dışı bırakılmaları sürecinde yaşananlar ve hem de din ve vicdan özgürlüğünün teminat altına alınması için alındığı iddia edilen yasal tedbirlerin demokratik ilkelerle açıklanması ve sunulması asla mümkün değildir. Daha ilginç olan iktidar partisi çevresinin tüm bu çabasını içinden çıktığı toplumsal kesimleri inkar eder bir biçimde "milli selamet kanunları" olarak adlandırmasıdır.

3. 15 Aralık 1953 tarihli CHP'nin Haksız İktisaplarınının Hazineye Devri Hakkında Kanun

DP iktidarının ilk yıllarında yaşanan önemli tartışma konularından bir tanesi CHP'nin gayrimenkul mal varlıklarıdır. DP'lilere göre CHP elindeki bu mal varlığının önemli bir kısmını haksız bir biçimde elde etmiştir. Bizzat

Başbakan Menderes CHP'yi elinde haksız mal varlığı bulunduran bir "mağsup" olarak tanımlamakta, onu "bir kartel, bir tröst, bir şirket"e benzetmekte ve bir an önce "bir nevi şirket halinden çıkarılıp, bir siyasi parti haline getirileceği" iddiasında bulunmaktadır.

Aynı tespit Halkevleri için de yapılmaktadır. 1931 yılında bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın direktifi ile kapatılan Türk Ocakları'nın yerine kurulan Halkevleri CHP'nin 3. Olağan Kongresi'nde tüzüğe eklenen hüküm gereği olarak 1932 yılında oluşturulmuştur. Temel amacı halkı yeni devlet ideolojisi doğrultusunda bilinçlendirmek ve cumhuriyet devrimlerinin halk tarafından benimsenmesini sağlamaktır. Toplumda kültürel alanla ilgili tüm faaliyetler için bir tekel konumundadır. Tiyatro, resim, edebiyat, müzik vb sanat ve kültürel faaliyetler üzerinde çalışmak isteyen herkesin gidebileceği tek adrestir, yani kültür ve sanat alanında tekeldir. İdaresi merkezde CHP Genel Sekreterliği tarafından, illerde ise parti il başkanlıkları tarafından yürütülmekte, tüm ihtiyaçları ve tefrişatı devlet tarafından karşılanmaktadır. Bir anlamda CHP'ye bağlı kültür ve sanat merkezleri olarak kurulmuşlar ve parti propagandası yapan kurumlar halini almışlardır. Halkevlerinde yönetici olmanın şartı CHP üyesi olmaktır.

DP'lilere ve Başbakana göre Halkevleri artık tam anlamıyla kuruluş işlevini kaybetmiş ve CHP'nin arka bahçesi olarak hizmet etmeye başlamıştır. 1932 yılında kurulan Halkevlerinin sayıları 1950 yılı başında 487, halkodalalarının sayısı 4327 ve bunlara bağlı olarak faaliyet gösteren kitaplık sayısı da 4890'dır⁶. Bu gayrimenkul mal varlığının önemli bir kısmının Türk Ocakları'ndan aktarıldığı ve bu nedenle haksız bir iktisap olduğu vurgulanmaktadır.

Bu çerçevede ilk olarak 5830 sayılı "Halkevleri ve CHP'nin Haksız İktisap Ettiği Malların Devlete İadesi Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Kanun devletle bir şekilde ilintili tüm kurum ve kuruluşlar ile umumun menfaatine hizmet eden derneklerin hiçbir şekilde siyasi partilere bedelsiz taşınır ya da taşınmaz mal bağıışı ya da kiralama işleminde bulunamayacaklarını belirtmiş ve daha önceden bu şekilde kullanılmak üzere verilmiş olan malların da sahiplerine geri verilmesi hükmünü getirmiştir. Devamla Halkevi olarak kullanılan binaların mülkiyetinin 3 ay içinde devlete geçmesi hükmüne yer vermiştir. Kanunun yasalaşma sürecindeki tartışmalar izlendiğinde temel tartışma konusunun Halkevleri ile CHP arasındaki ilişki olduğu gözlenecektir. Açıkça kanun bu ilişkiyi sona erdirmeyi hedeflemekte-

⁶ Mustafa Albayrak, Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960), Phoenix Yayınları, Ankara, 2004, s.209.

dir. Tasarı 11 Ağustos 1951 tarihinde Cumhurbaşkanının onayı ile yasalaşmış ve uygulamaya konmuştur. Bu yasa ile CHP'nin mal varlıklarının bir kısmına ve Halkevlerinin mal varlıklarının tamamına devlet adına el konulmuştur⁷.

DP'nin CHP'ye yönelik ikinci önemli hamlesi 1953 yılında gündeme gelir. CHP'nin elindeki mal varlıkları "bir kıyamın silah ve cephanesi" olarak kullanılacak boyutta kabul edilmekte ve bu mal varlığı halen gayri meşru olarak görülmektedir. Ayrıca iktidar partisi CHP'nin elindeki abartılı mal varlığının haksız bir rekabet yarattığını da düşünmektedir. Yıl sonunda yapılan Uşak ara seçimlerinin kaybedilmesi Menderes tarafından tamamen bu haksız rekabete bağlanır. Tüm bu durumları ortadan kaldırmak üzere CHP'nin bu "haksız kazanımlarını" hazineye devretmek üzere yeni bir yasa tasarısı hazırlanır. Aralık ayı içinde TBMM de CHP'nin Meclis'i terk etmesine kadar varan hararetli tartışmalar yaşanır. Tartışmalarda CHP bu tasarı'nın Anayasaya ve insan haklarına aykırı olduğu, hukuk dışı bir rejim kurulmaya çalışıldığı tezlerini işler. DP adına yapılan konuşmalarda ise CHP'nin bu mal varlığını haksız bir biçimde elde ettiği vurgulanmakta ve sürekli 1946 seçimleri hatırlatılmaktadır. Hararetli tartışmalardan sonra kanun TBMM'de kabul edilir. 16 Aralık 1953 tarih ve 6195 Sayılı "CHP'nin Haksız İktisaplarının Hazineye Devri" başlıklı bu kanun ile, CHP'nin "münhasıran parti binası olarak kullanılan binaları" ile menkul eşyalarından Maliye Bakanlığı'na uygun görülenler dışındaki tüm varlıkları hazineye devredilmiştir. Kanunun çıkarılması ve uygulanması 1954 seçimlerinin hemen öncesine rastladığı için, seçim sonuçlarını etkilemek ve muhalefeti seçimlerde zor durumda bırakmak olarak algılanmıştır.

Genel olarak DP'nin tutumu izlendiğinde muhalefete karşı önemli bir tahammülsüzlük içine girdiği ve yer yer hukuksuz uygulamalara imza attığı gözlenebilir. CHP'nin haksız iktisaplarının hazineye devrine ilişkin tartışmalar da bu çerçevede değerlendirilmelidir. Açıkçası başta Türk Ocakları, ardından Halkevleri ve tek parti dönemi uygulamaları göz önüne alındığında CHP'nin önemli oranda haksız kazanç elde etmiş olabileceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Ancak bu kanunun TBMM'de görüşülmesi esnasında yapılan konuşmalar, daha öncesinde Cevat Rifat Atilhan'ın "İslam Demokrat Partisi"ne karşı uygulanan yaptırım, 1954 seçimleri sonrasında muhalefete yönelik alınan tavır, Millet Partisi'ne karşı takınılan tavır birlikte değerlendirildiğinde DP'nin genel anlamda tüm muhalefete karşı antidemokratik bir tutum sergilediğini ortaya koyar.

⁷ Albayrak,s. 213.

4.1954 Seçimleri Sonrası Çıkarılan Antidemokratik Yasal Düzenlemeler

1954 seçimleri hem oy oranı olarak ve hem de TBMM'de elde edilen temsil düzeyi olarak olağan demokratik rejimlerde görülmesi pek de mümkün olmayan bir sonuca sahne olmuştur. İlginç bir biçimde elde edilen bu yüksek oran DP'nin bazı antidemokratik uygulamalara girişmesine neden olmuştur. Bunlardan birisi Kırşehir'in ilçe yapılması ve Malatya'nın da ikiye bölünmesidir.

Ülkemizde seçim sonuçları konusunda en çok speküle edilen hususlardan bir tanesi de özellikle güçlü siyasal iktidarların kendisini desteklemeyen seçim çevrelerini cezalandırabileceği, en azından da ödüllendiremeyebileceğine ilişkin beklenti ve inançtır. Bu anlamda 1989 yerel seçimleri öncesi Anavatan Partisi'nin seçim afişi olarak kullandığı boş bir odada, tek bir sandalyeye elleri ve kolları bağlı olarak oturmuş bir biçimde tasvir edilen belediye başkanı imajı yakın tarihlerdeki en önemli örneklerden bir tanesi olarak verilebilir. Bu konu cumhuriyet tarihi boyunca sürekli seçim sonuçları ile ilgili olarak tartışmalarda yer almış bir husustur.

Cumhuriyet tarihinde bu anlamda bir cezalandırmanın ilk örneği 1933 yılında yaşanmıştır. 1930 yılında kurulan ve sadece o yıl içinde yapılan yerel seçimlere katılabilen Serbest Cumhuriyet Fırka (SCF) iki ilde seçimleri kazanmıştır. Bunlardan bir tanesi de o tarihte il olan Silifke'dir. SCF üçbuçuk aylık bir süre siyasal yaşama renk katmış, akabinde kendisini feshetmiş ve yeniden tek partili siyasal hayat kaldığı yerden devam etmiştir. 20 Mayıs 1933 tarihinde 2197 sayılı ve "Bazı Vilayetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun" başlığıyla çıkartılan bir kanunla İçel Vilayeti ile Mersin Vilayeti "İçel" adıyla birleştirilmiş ve vilayet merkezi Silifke'den Mersin'e taşınmıştır. Bu düzenleme haliyle Silifke'nin muhalif bir siyasi partiyi (SCF) desteklemesinin karşılığı olarak cezalandırılması olarak yorumlanmıştır. İlginç olan, seçimlerdeki tercihi nedeniyle cezalandırılan iller sayılırken Silifke'nin sürekli "unutulması"dır. Bu konuda her ortamda verilen yegane örnek Kırşehir ve Malatya'dır.

1954 seçimleri iktidardaki DP'nin büyük bir başarısı ile sonuçlanmıştır. Yürürlükteki seçim sistemi çoğunluk sistemidir ve bir seçim çevresinde en çok oyu alan siyasi parti o çevredeki tüm milletvekilliklerini elde etmektedir. Bu sebeptendir ki, seçim sonuçlarına göre ülke genelinde kullanılan oyların % 57'sini alan DP, TBMM'de yaklaşık olarak % 93'lük bir çoğunluk (502 milletvekilliği) elde ederken, % 35 oy alan CHP ise TBMM'de yaklaşık % 6'lık bir temsil oranına (31 milletvekilliği) sahip olabilmıştır. Seçimlerde en tuhaf sonuçlar Kars, Kırşehir ve Malatya gibi birkaç ilde yaşanmıştır. İktidar

partisi bu illerde hiçbir temsilcilik elde edememiştir. Bu illerden iki tanesi DP iktidarı tarafından cezalandırılmıştır. Osman Bölükbaşı'yı destekleyen ve Kırşehir ilçe statüsüne indirgenmiş, ilçe olarak Nevşehir'e bağlanmıştır. Aynı şekilde CHP Genel Başkanı İnönü'nün memleketi olan Malatya da tercihini hemşehrileri yönünde kullanmış ve bu tercihleri sebebiyle cezalandırılmıştır. İlçe yapılamayacak kadar büyük olan Malatya için ise, farklı bir formül bulunmuş ve küçültülmesi amacıyla Adıyaman il yapılmıştır.

Ülkeyi demokratikleştirme yönünde atacağı adımlar merakla beklenen Demokrat Parti'nin bu tuhaf ve antidemokratik kararları unutulmayacak yasal düzenlemeler olarak tarihteki yerini almıştır.

1954 seçimleri sonrası DP'nin çıkardığı bu yasa paketinde yer alan bir diğer antidemokratik uygulama örneği Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyeleri ile üniversite öğretim üyeleri için getirilen yaş sınırlamasıdır. Çıkarılan bu kanuna göre adı geçen kamu görevlileri 60 yaşını doldurmuş ve 25 hizmet yılını tamamlamış olmaları durumunda "re'sen emekliye sevk" edilebilecektir. Kanunun yürürlüğü şu şekilde olacaktır; anılan kamu görevlilerinden herhangi birisi görevinden alınıp, kendisine açıkta iken altı aylık maaşı ödendikten sonra yeni bir göreve atanmazsa emekliye ayrılmış sayılacaktır. Kanun bu haliyle muhalefet tarafından haklı olarak iktidara muhalif bürokrat ve akademisyenlerin tasfiyesi, en azından kendisine muhalif kişiler üzerinde bir baskı kurma girişimi olarak değerlendirilmiştir. Fakat daha vahim olan kanunda yer alan ve emekliye sevk edilenlerin karar aleyhine yargı organlarına başvuramayacağı hükmünü getiren "Bu kanun gereğince itti-haz olunacak vazifeden uzaklaştırma karar ve muamelelerinden dolayı, bu muameleyi tatbik eden idare ve şahıslar aleyhinde hiçbir idari ve adli kaza merciine müracaat olunamaz." ifadesidir. Demokratik bir hukuk devletinde idarenin tüm eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olması en doğal prensiplerden bir tanesidir. Bu düzenleme yasalaşma sürecinde parti içinden ve dışından çokça eleştiriye konu olmasına rağmen DP çoğunluğunun oylarıyla kanunlaşmıştır.

1954 seçimleri sonrasında DP iktidarının gerçekleştirdiği bir diğer tartışmalı kanun paketi 5545 sayılı seçim kanununda yapılan değişikliklerdir. Genellikle seçimlerde oy kaybetme durumunda olan siyasi partilerin başvurduğu bu yönetime ilginçtir DP olağanüstü bir seçim başarısından sonra müracaat etmiştir. Seçim kanununda yapılan bu değişiklik paketinde oldukça tartışmalı ve antidemokratik hükümlere yer verilmiştir. Bu düzenlemenin en trajik yanı 1950 öncesi Demokrat Parti'nin en çok şikayet ettiği konu olan radyodan muhalefetin yararlanamaması olmasına rağmen, kendi iktidarı döneminde de benzer bir yasal düzenlemeye gitmesidir. Bu düzen-

leme ile muhalefetin radyo kullanması engellenmiştir. Aynı yasal düzenleme çerçevesinde bir siyasi partiden adaylığı reddedilen kişinin bağımsız aday olma imkanı ortadan kaldırılmış, memurlara seçimden 6 ay önce istifa şartı getirilmiş, siyasi partilerin ortak liste ile seçime girmelerini engelleyen değişiklikler yapılmıştır.⁸

5. Demokrat Parti İktidarının Basınla İlişkileri

1950 seçimlerini kazanan Demokrat Parti'nin ilk hükümet programında "matbuat ve ceza kanunları"nda yer alan ve antidemokratik hükümler içeren kanunlar ve ilgili mevzuat hükümlerinin "demokrasi ruhuna uygun" bir biçimde değiştirileceği vaadinde bulunmuştur.⁹ Aslında bu çerçevede iktidarın başlangıcında Demokrat Parti'nin basınla oldukça iyi ilişkiler kurduğu ve basın yasasının demokratikleşmesi yönünde adımlar attığı söylenebilir. Nitekim 1950 seçimlerinin üzerinden henüz bir ay geçtikten sonra çıkarılan Basın Kanununda basının özgür olması, süreli yayınların herhangi bir izne bağlı olmaması gibi önemli demokratikleştirici hükümler söz konusudur.

Demokrat Parti hükümet programındaki bu hüküm çerçevesinde 1931 tarihli Matbuat Kanunu değiştirilmiş ve 5680 Sayılı yeni Basın Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun özü itibariyle oldukça özgür bir kanundur. Mesela eski kanunda yer alan ve hükümete geniş yetkiler veren hükümler yeni kanunda yer almamıştır. Aynı şekilde eski kanunda yer alan gazete çıkarmak için yürütmeden izin alma koşulu da yeni kanunda yoktur, bildirimle yetinilmiştir. Yine bu kanun daha ilk maddesinde basının özgür olduğuna vurgu yapmış ve basın suçlarının Basın Mahkemeleri'nde yargılanacağı ilkesine yer vermiştir.

Yine bu çerçevede kısa bir süre sonra gazetecilerin çalışma koşullarını düzenleyen ve onlara iş güvencesi ve çeşitli sosyal haklar tanıyan "Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tanzimi Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Kuşkusuz bu tür yasal düzenlemelerin gazeteciler ve basın mensupları arasında memnuniyet yarattığı belirtilmelidir.

İktidarın basına yönelik bu tavrı zamanla sertleşmeye ve otoriterleşmeye başlamıştır. Fakat otoriterleşirken karşı cephede bir bölme politikası uygulamış ve ilk hedef olarak dinci ve Atatürk düşmanı olarak tanımladıkları

⁸ Ülkü Varlık-Banu Ören, *Seçim Sistemleri ve Türkiye'de Seçimler*, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s. 90.; Saim Sezen, *Seçim ve Demokrasi*, Gündoğan Yay. Ankara, 1994, 233-234

⁹ Nuran DAĞLI, Belma AKTÜRK (haz.), *Hükümetler ve Programları (1920-1960)*, Ankara, TBMM Yay., 1988, s. 163.

basını almışlardır. Bu anlamda önemli bir süreç yukarıda belirtilen ve irticacı olarak tanımlanan basına karşı alınan tavidir. Özellikle Ahmet Emin Yalman'ın vurulması olayını müteakip "dinci" basına yönelik bu tür tedbirler kapatmaya kadar varmıştır. Burada da Türkiye'deki basın özgürlüğü açısından tuhaf bir durumdan bahsetmek gerekir. İktidar partisi irticacı ve Atatürk düşmanı basına karşı bu tedbirleri alırken başta Ulus gazetesi olmak üzere bazı basın yayın organları ve sivil toplum örgütleri bu türden kararları desteklemeyi tercih etmişlerdir. Bir anlamda irticaya karşı bir cephe oluşturulmuştur. Yine ilginçtir aynı yılın sonunda bilindiği üzere Ulus gazetesi de iktidar tarafından kapatılmıştır.

Aynı konuda 1954 seçimleri sonrasında kurulan hükümet programında ise şu hükümlere yer verilmiştir: "Ancak, hiçbirimizin gözünden kaçmadığına ve bütün arkadaşları ve hakiki matbuat hürriyetine samimi olarak bağlı bulunan matbuat müntesiplerini mustarip ettiğine eminiz ki, şahsa hakaret, iftira, teşhir ve hatta şantaj mahiyetini taşıyan bir takım neşriyat alıp yürümüştür;...Bu kabil neşriyatın fikir, tenkid ve matbuat hürriyeti ile ve amme menfaatinin müdafaasıyla bir alakası olmadığını söylemeye lüzum yoktur. Bu tarzda neşriyat kanunu usul ve müeyyidelerin noksan oluşunun delilini teşkil eder. Bu itibarla hürriyet nizamını liyaketle tatbik eden büyük demokrasilerde mevcut olan hüküm ve müeyyidelerin tetkikini ve bunların bir tasarı halinde Yüksek Meclise arz ve teklifini kararlaştırmış bulunuyoruz."¹⁰

Bu çerçevedeki ilk yasal düzenlemelerden bir tanesi basın "Neşir Yoluyla Veya Radyo İle İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun"dur. Bu yasa ile DP, bizzat kendisinin getirdiği özgürlükleri önemli oranda sınırlamaktadır. Yeni düzenlemelere göre namus, şeref veya haysiyete tecavüz edilmesi, itibar kırıcı yayın yapılması, özel veya aile ilişkilerinin ilgilinin rızası alınmadan malzeme olarak kullanılması durumunda verilmek üzere hapis ve para cezaları getirilmiştir. Yasanın ilginç tarafı bu suçlar resmi sıfatı olanlara, yani kamu görevlilerine ve siyasilere karşı işlendiğinde cezanın artırılacağına hükmetmesidir. Yine aynı yasa bünyesinde devletin siyasi ve mali itibarını sarsacak ya da halkı heyecanlandırıp galeyana getirebilecek yalan haberlerin yayını için geçerli olmak üzere de hapis ve para cezaları verilmesi hükmüne yer verilmekteydi. Daha tuhaf olanı ise bu suçlamaya maruz kalan gazeteciye haber ya da yazısının doğruluğunu ispatlanması gibi bir hak da verilmemiştir. Bu antidemokratik uygulama ve DP'nin kendi vaatleriyle bağdaşmayan yasal düzenlemeler iktidar partisi içinde de önem-

¹⁰ Dağlı-Aktürk, s. 169-170

li bölünmelere yol açmıştır. Özellikle 1956 sonrası parti içinde "ispatçılar" olarak bilinen bir grubun partiden ayrılması söz konusu olmuştur.

Aynı şekilde basın özgürlüklerini sınırlayıcı yasal düzenlemeler 1956 ve 1957 yıllarında da söz konusu olmuştur. 1956 yılındaki sınırlamalar ile ilgili tartışma esnasında Adalet Bakanı yeni yasal düzenlemeyi bütün hürriyetler gibi basın hürriyetinin de bir sınırı bulunduğunu ve bu sınırın devletin vatandaşlarının şeref ve haysiyetlerini korumak görevini gerçekleştirmesini mümkün kılacak bir yerde olması gerektiği biçiminde savunmuştur. Bu tartışmalardan sonra değiştirilen kanunla basın özgürlüğü önemli ölçüde sınırlanmış, gazetelere yoruma açık bir biçimde sansür uygulanmasını mümkün kılan hükümler getirilmiştir.

Aslında bu dönem basına uygulanan politikalar üzerinde en çok tartışılan ve hatta bugüne kadar sirayet eden konulardan bir tanesi, o dönem basının en önemli gelir kalemi olan resmi ilanlardır. 1950 seçimlerinin hemen sonrasında çıkarılan ve basın tarafından da memnuniyetle karşılanan yeni basın kanununun üzerinde çok kısa bir süre geçtikten ve basının iktidara yönelik eleştirileri her geçen gün artmaya başladıktan sonra, Demokrat Parti grubunda iktidarı eleştiren ve muhalefeti öven basın organlarına karşı ne tür tedbirler alınabileceğinin tartışılmaya başlandığı görülür. Parti grubu 6 Şubat 1951'de o dönem basınının en önemli gelir kalemlerinden birisi olan resmi ilanların kendilerini destekleyen gazetelere daha yoğun olarak verilmesi tartışılmıştır. Bu tartışmaların ana destek unsuru ise, CHP iktidarı döneminde Ulus'un aynı yöntemlerle desteklenmesidir. Sonuçta Grup'ta iktidar yanlısı gazetelere daha fazla ödeneğin ayrılması ve bu şekilde iktidar yanlısı gazetelerin maddi olarak desteklenmesi üzerinde uzlaşmıştır.¹¹ Düzenlemenin yeni haliyle tartışma konusu olması üzerine 1953 yılında, eski düzenleme yürürlükten kaldırılarak resmi ilanların dağıtımında gazeteler arasında fark gözetilmeyeceği ifade edilmiş, devamla sadece milli birlik ve beraberliği tehdit eden gazetelere ilan verilmeyeceği belirtilmiştir. Fakat bu kez de hangi gazetenin milli birlik ve beraberliği bozduğunun kararının kim tarafından verileceği tartışma konusudur. İlave olarak hangi gazete ne kadar ilan ve ödenek tahsis edileceğinin kararının Başbakanlıkça oluşturulan bir komisyon tarafından verileceği belirtilmektedir. Açıkçası bu konuda tüm karar mekanizması siyasi iktidarın elindedir ve siyasi iktidar bunu dilediğince kullanabilmektedir. Hükümet bununla da yetinmemiş 1957 yılında bu kez gazetelerde yayınlanan özel ilan ve reklamlar için de kısıtlamalar getirmiş, bunlardan hangilerinin yayınlanabileceğine ilişkin karar

¹¹ Albayrak, s. 391.

verme yetkisini Resmi İlanlar Şirketi'nin bünyesinde toplamıştır. Bu uygulamalar sonucu oluşan tabloya bakıldığında iktidarın kendisini destekleyen gazeteler konusunda oldukça farklı davrandığı görülmektedir.

Basın üzerinde uygulanan politikalarla ilgili olarak son bir söz kabilinden Tahkikat Komisyonundan bahsetmek gerekir. Çünkü Tahkikat Komisyonu kurulmasına ilişkin kanunun tam adında CHP ve bir kısım basının faaliyetlerini tahkike memur bir komisyondan bahsedilmektedir. Kanuna göre tahkikatın selahiyeti açısından ilgili her türlü haberin yayımlanması ve bu çerçevede meclis görüşmelerinin de yayımlanması yasaklanmıştır.

6. Demokrat Parti İktidarı Döneminde Muhalefete Karşı Alınan Antidemokratik Tedbirler

Antidemokratik düzenlemeleri eleştirerek, kendisine iktidar tarafından haksızlık yapıldığını iddia eden ve bu tür uygulamalara girişmeyeceğini ilan ederek iktidara gelen Demokrat Parti maalesef özellikle 1954 seçimlerinden sonra muhalif siyasi partilere yönelik tavırlarda da bulunmuştur. Aslında yukarıda sıralanan tüm tedbirlerin siyasi partiler ve muhalefete yönelik unsurları içinde barındırdığı kuşkusuzdur. Ancak bunlar dışında doğrudan siyasi partilere ve onların faaliyetlerine yönelik önemli engellemeler söz konusu olmuştur.

Bu çerçevede ilk olarak 27 Haziran 1956 tarihli Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ve bu Kanunun uygulanmasında bahsetmek gerekir. Kanun daha yasalaşmadan Başbakan Menderes'in sözleri her şeyi izah etmektedir. Menderes kanunu savunurken şu cümleleri kullanır: "Böyle bir kanun çıkarmayı biz de istemeyiz. Fakat böyle bir kanunu çıkarmağa bizi mecbur ettiler. Henüz seçimlere iki sene var, memleketi bir miting meydanı haline getirdiler..... Dört sene müddetle her gün karşılıklı düello yaparsak, bu memleketin hali ve istikbali ne olur."¹² Bir başbakanın herhangi bir yasa metnini çıkarırken kendisini bu şekilde savunması oldukça ilginçtir.

Başbakan'ın bu savunması ile çıkan kanunda, tıpkı Başbakan'ın istediği gibi yılı her mevsimi ve her günü toplantı düzenlemek hakkı siyasi partilerin elinden alınmıştır. Artık siyasi partiler mülki amirlerden önceden izin alarak toplantı düzenleyebilecekler, bu toplantılar seçim propagandası kapsamında ise sadece seçim zamanlarında yapılabilecek, bu anlamda izin alınmaksızın gerçekleştirilen toplantılarda emniyet güçleri dağıtma amacı doğrultusunda hedef göstermeksizin ateş edebilecekti. Nitekim yasanın çıktığı günlerde bir Karadeniz gezisi için Rize'ye giden CHP genel sekreteri Kasım Gülek, "Bazı dükkan sahiplerinin sıra ile ellerini sıkma sureti ile bir

¹² Aktaran Albayrak, s. 287.

gösteri yürüyüşü Yaratmak" suçu ile altı ay hapis cezası almıştır. Yine aynı şekilde partisinin Giresun il kongresinde alkışlanan delegeler karakola getirilmişlerdir.

Demokrat Parti iktidara geliş söylemi ile hiç bağdaşmayan bu eylemin gerekçesini ortaya koyarken ilginç bir söylemin de altına imza atmıştır. Menderes'in ifadeleri açıkça bir suçluluk psikolojisinin ifadesidir. Demokrat Parti çevreye karşı merkezci, bireye karşı devletçi bir politika kaskacına doğru hızla ilerlemektedir.

7 Temmuz 1957 tarihinde değiştirilen 6428 sayılı kanunla bir adayın "aynı seçim çevresinde iki ayrı siyasi partiden aday gösterilmesini" ve bir parti listesine bağımsız olarak girmesini yasaklayan bir düzenleme yapılmıştır. Aynı düzenlemede kurşun kalem benzetmesi yapılan seçmenin karma liste yapabilmesi uygulaması da ortadan kaldırılmış ve partilerin seçime matbu ve sabit bir liste ile girmesi zorunluluğu getirilmiştir. Benzer bir düzenleme başta Fuat Köprülü olmak üzere partiden istifa eden kişilerin bir diğer partiden aday olmasının önüne geçmek amacıyla 6 ay önce partisinden istifa eden bir kişinin başka bir partiden aday olmasını yasaklayan bir hüküm getirilmiştir.

Demokrat Parti'nin bu kapsamda önemli bir icraatı da Vatan Cephele-ri'nin kurulmasıdır. CHP'nin 14. Kurultayında ilan edilen İlk Hedefler Beyanamesi DP yönetimi tarafından büyük tepkiyle karşılanmış, akabinde CHP'nin DP'ye karşı muhalefetle işbirliği yapma planı "Haçlı İttifakı" olarak lanse edilmiştir. DP idaresinin tüm bu gelişmelere karşı asıl tepkisi ise, "Haçlı İttifakı"na karşı Vatan Cephelelerini kurmaktır. Cumhurbaşkanı Bayar bu girişimi "... Milletın refah ve emniyetine engel olabilecek herhangi bir durum ortaya çıktığında milletin azim ve iradesinin o engeli bir karınca gibi ayağının altında ezmeye muktedir olduğu..." sözleriyle savunur. Vatan Cepheleleri gerçektende tam anlamıyla "Haçlı" figürü ile formüle edilen bir düşmana karşı oluşturulan bir cephe gibidir. Radyo yayınlarında her haber bülteni öncesinde cepheye katılan vatandaşların isimleri okunmakta, vatandaşların cepheye katılması yönünde teşvikler ve yönlendirme propagandaları dikkat çekmektedir. Kuşkusuz CHP'nin bazı eylem ve söylemlerinin DP'nin Haçlı benzetmesi yapmasını kışkırttığı da altı çizilmelidir. Örneğin İnönü 1960 yılı Nisan ayında çıktığı Ege gezisini Kurtuluş Savaşı'na atfen "Büyük Taarruz" olarak nitelemiş, ilk konuşmayı yaptığı Uşak'ta Kurtuluş Savaşı'nda Yunan Başkumandanı Trikopolis'i burada esir aldığını hatırlatmış, benzer çağrışım ve imalar içeren bir dil kullanmıştır.

Demokrat Parti iktidarının son demlerinde gerçekleştirilen ve oldukça tartışmalı bir diğer uygulama kuşkusuz basını ve muhalefeti denetlemek üzere oluşturulduğu bilinen Tahkikat Komisyonlarıdır.

1960 yılı Nisan ayı iktidardaki Demokrat Parti'nin antidemokratik uygulamalara yöneldiğinin en bariz örneklerinden birine şahit olmuştur. İktidar Partisi muhalefetin parlamento içinde ve dışında kullandığı dili önemli ölçüde kısıtlayan bir uygulamayı gündeme getirmiştir. Çevrenin temsilcisi olarak iktidara gelen Menderes ve ekibi CHP'nin rolüne soyunmuş ve bir devlet partisi gibi davranmaya başlamıştır. 1960 yılı Nisan ayında TBMM'ye verilen bir önergede CHP'nin bütün devlet müesseselerini tahrip eden bir tarz ve dil kullanmaya başladığı, bunun önlenmesi gerektiği ifadesine yer verilmiştir. Önerge sahiplerine göre CHP'nin Ege gezisinde kullandığı dil açıkça devlet emniyet ve asayişini tehdit edici bir dildir ve bu dil bir demokrasi aracı olarak lanse edilmektedir.¹³ İktidar Partisi milletvekillerine göre, devleti yıpratmamak adına, antidemokratik dahi olsa yöntemlere müracaatla bunun önüne geçilmelidir. Bu amaçla TBMM içinde bir Tahkikat Komisyonu kurulmuştur.

Bu komisyon bir üst itiraz mercii olmayan, kesin kararlar veren ve oldukça geniş yetkilerle donatılmış bir komisyondur. 1960 yılı Nisan ayında kurulurken yapılan tartışmalar incelendiğinde tamamen CHP'nin faaliyetlerini ve basının bu konudaki tutumunu araştırmak kurulduğu açıkça görülür. Çok geniş yetkilerinden bazıları; komisyon bir mahkeme gibi tutuklama kararı verebilmekte, gazete ve matbaalara el koyabilmekte, gazeteleri kapatabilmekte, gerektiğinde mecliste yapılan tartışma ve görüşmelere yayın yasağı getirebilmektedir. Ayrıca komisyon kararına muhalefet edenler için hapis cezası verebilmektedir. Bu çerçevede ilk cezalandırdığı kişi İsmet İnönü olmuş ve muhalefet lideri 12 oturum TBMM'ye katılmama cezası ile cezalandırılmıştır. Aslında benzer cezalandırmaların 1946-1950 arası dönemde de TBMM içinde o zamanki iktidar tarafından verilebildiği hatırlandığında belki bu konuda CHP'nin öğreticiliği kabul edilebilir, hafifletici bir neden olarak kullanılabilir. Ancak koşullar ne olursa olsun ülkeye demokrasi getirme vaadiyle iktidara gelen bir siyasi partinin bu tür eylemlere kalkışmasının tasvip edilebilecek hiçbir yanı yoktur.

Komisyonun kurulması kararının verilmesi ve komisyonun çalışma sürecinde İnönü'nün meşhur darbe taraftarı olduğu biçiminde yorumlanacak sözleri TBMM çalışmalarına damga vurmuştur. "Şartlar olgunlaştığında

¹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, c.13, 18 Nisan 1960, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s. 190-196.

milletler için ihtilal meşru bir haktır.", "böyle devam ederseniz sizi ben bile kurtaramam", "Türk milleti Kore milletinden daha az haysiyetli değildir." gibi sözleri nedeniyle İnönü darbe çıkırtkanlığı yapmakla suçlanmış, kışkırtıcı konuşmaları nedeniyle eleştirilmiş ve TBMM İçtüzüğü kapsamında cezalandırılmıştır. Menderes ise, Komisyonun çalışmalarını takdirle karşılamakta, komisyonun "selamet ve asayişini temin etmek" için "yalan haberlere mani olmak" yolunda çalıştığını iddia etmekte, bu kapsamda İstanbul ve Ankara illerini kapsayan sıkıyönetim ilanını da içeren bir tedbirler paketini gündeme getirmektedir. Bu çerçevede üniversiteler bir aylık bir süre için tatil edilmiş, yurtlarda toplantılar yasaklanmış, taşradan gelen öğrencilerin evlerine dönmeler istenmiş, umuma açık yerlerdeki spor müsabakaları da tatil edilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma aslında Demokrat Parti'nin misyonunu küçümsemeye yönelik bir çalışma değildir. Bu çalışma temelde, Türkiye'deki siyasal partilere ve hareketlere Türk siyasetinin temel karakteristiklerinden birini Demokrat Parti üzerinden anlatmayı hedefleyen bir yazıdır. Kurulduğu 1946 yılından itibaren Demokrat Parti, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Adalet Partisi ve 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra ise Anavatan Partisi Türkiye'de "merkez"e karşı "çevre"nin bir tepkisi ve temsilcisi olan siyasal parti ve hareketlerdir. İlginçtir bu üç siyasi partinin genel gelişim çizgisi birbirine oldukça yakın bir çerçeve içinde sürmüştür. Kendilerini temsilcileri olarak iktidara taşıyan "çevre"ye karşı bu siyasal hareketler sorumluluklarını yerine getirdikleri, "çevre" ile bağlarını koparmadıkları ve kendilerini "merkez"in yeni sahibi gibi bir pozisyonda görmedikleri sürece bu siyasal hareketler varlıklarını ve iktidarlarını devam ettirmişlerdir. Ancak içinde çıktıkları "çevre"den kopmaya başladıkları an güç kaybetmeye, güç kaybettikçe de antidemokratik söylem ve eylemlere başvurmaya başlamışlardır.

Bu çalışma tam işte tam bu noktadan hareketle Türkiye'de "çevre"yi temsilen iktidar olmayı başaran Demokrat Parti'nin "merkez"e kaymaya başladığı, bu anlamda kendisini "merkez"in sahibi olarak görmeye başladığı ve içinden çıktığı çevreye yönelik antidemokratik tutum ve davranışlara girdiği ve durumun da O'nu hazır bir sona doğru sürüklediği vurgusunu yapmaktadır. Hal böyle iken, Türkiye'de "çevre"nin temsilcisi olarak kendini gören tüm siyasal hareketler, partiler ve bireyler Demokrat Parti'ye yönelik bir sempati halkası oluşturmakta ve bu anlamda Parti'nin iktidardan mesince yaptıklarını bir anlamda tevil etmektedirler. Kuşkusuz bu tevil, Demokrat Parti'yi temsil ettiğini iddia eden siyasal partilere yanlış mesaj vermektedir ve hem de bir anlamda bu Parti'yi kutsallaştırma çabalarına

da hizmet etmektedir. Bu yazıda dikkat çekilen ikinci husus da budur. Demokrat Parti de tıpkı diğer siyasi partiler gibi bir siyasi partidir. Ve bu yönüyle oldukça cesur bir biçimde ortaya çıkmış, Türkiye’de demokratik siyasal yaşamın başlamasına devrim niteliğinde katkılarda bulunmuş, iktidarı süresince ülke için oldukça yararlı hizmetler vermeyi başarmış olduğu gibi; iktidarı döneminde yanlış ve antidemokratik uygulamalara da hiç azımsanmayacak oranda yer vermiştir. Bu antidemokratik uygulamalara ilişkin tartışmalara bakıldığında bunun çoğu zaman bir anlamda Parti yönetimi tarafından bilinçli ve iradi bir politika olarak tercih edildiği görülmektedir. Bu yazıda dikkat çekilen son husus da bu noktadır.

Bu anlamda yaklaşık 10 yıl süren Demokrat Parti iktidarı döneminde muhalefet, basın, sivil toplum örgütleri, dini grup ve önderler gibi unsurlarla kurulan ilişkiler, 1946 -1950 arasındaki bir muhalefet partisi olarak Demokrat Parti’nin aynı unsurlarla ilişkilerinden oldukça farklıdır. Muhalefet yıllarındaki Demokrat Parti hem siyasi partileri ve hem de basını demokrasinin olmazsa olmazı olarak görüp, desteklenecek unsurlar olarak yaklaşmıştır. Ancak 1950 sonrasındaki Demokrat Parti’nin söylemleri ve eylemleri oldukça farklılaşmıştır. Aynı şekilde dini grupların desteği ile iktidara gelen bir siyasi parti olarak 10 yıllık süreçte bir iktidar partisi olarak Demokrat Parti’nin çizgisi inanılmaz derecede farklılaşmıştır. Kuşkusuz Demokrat Parti’nin bu icraatları uğradığı hazin sonu meşrulaştıracak bir unsur olarak kullanılamaz. Ancak bu durum bu dönemde yürürlüğe konulan antidemokratik yasaları yapan ve onları uygulayan iradenin de Demokrat Parti olduğu gerçeğini değiştirmez.